Vol. 1, Issue 3

KICHIK VA O‘RTA BIZNESNI DAVLAT TOMONIDAN QO‘LLAB-QUVVATLASH DASTURLARINING SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Sobirjonova Muxsina Yo‘ldoshali qizi
FarDU 23-125 guruh talabasi

Uzganbayeva Dilnoza To‘xtasinovna
Ilmiy rahbar, Farg‘ona davlat universiteti Iqtisodiyot fakulteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada kichik va o‘rta biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash dasturlarining samaradorligini baholash uslubi tahlil qilinadi. Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil yanvar–dekabr oylari bo‘yicha ma’lumotlari asosida kichik tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulot, investitsiya, eksport va tadbirkorlik subyektlari soni bo‘yicha dinamikasi ko‘rib chiqiladi. Dastur natijasini umumiy iqtisodiy o‘sishdan ajratib baholash uchun to‘rt darajali ko‘rsatkichlar tizimi va nazorat guruhi bilan taqqoslashga asoslangan pilot tartib taklif etiladi. Asosiy xulosa shuki, ajratilgan mablag‘ yoki kredit olganlar soni dastur samaradorligini ko‘rsatmaydi; samarani qo‘shimcha ish o‘rni, tushum va faoliyat davomiyligi orqali, dasturda qatnashmagan o‘xshash subyektlar bilan solishtirib o‘lchash lozim.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, davlat qo‘llab-quvvatlashi, samaradorlikni baholash, imtiyozli kredit, nazorat guruhi, monitoring.

Аннотация: В статье рассматривается методика оценки эффективности программ государственной поддержки малого и среднего бизнеса. На основе данных Национального комитета по статистике за январь–декабрь 2025 года анализируется динамика малого предпринимательства по ВВП, инвестициям, экспорту и числу субъектов. Предлагаются четырёхуровневая система показателей и пилотный порядок оценки со сравнением с контрольной группой, позволяющие

отделить результат программы от общего экономического роста. Объём выделенных средств и число получателей кредитов сами по себе не отражают эффективность: эффект следует измерять дополнительными рабочими местами, выручкой и устойчивостью бизнеса в сравнении с аналогичными субъектами, не участвовавшими в программе.

Ключевые слова: малый бизнес, государственная поддержка, оценка эффективности, льготное кредитование, контрольная группа, мониторинг.

Abstract: This article examines how the effectiveness of state support programs for small and medium-sized businesses can be evaluated. Using official statistics for January–December 2025, it reviews the dynamics of small business in terms of GDP, investment, exports and the number of business entities. A four-level indicator system and a pilot procedure based on comparison with a control group are proposed to separate the effect of a program from general economic growth. Its central premise is that allocated funds or the number of loan recipients do not by themselves show effectiveness; results should be measured through additional jobs, revenue and business survival relative to similar firms that did not take part.

Keywords: small business, state support, effectiveness evaluation, concessional lending, control group, monitoring.

Kichik va o‘rta biznes O‘zbekiston iqtisodiyotida yalpi ichki mahsulot, investitsiya va eksportning katta qismini ta’minlaydi, shu sababli uni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan [1]. 2025-yil uchun kichik va o‘rta biznesga 120 trillion so‘mlik resurs yo‘naltirilishi, shundan 22 trillion so‘mi aholini tadbirkorlikka jalb qilishga mo‘ljallanishi e’lon qilindi [2]. 2026-yil avgustida tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlarini mustahkamlash va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirishga qaratilgan qonun imzolandi; unda grantlar, soliq imtiyozlari va davlat xaridlarida ustuvorlik kabi choralar nazarda tutilgan [3].

Biroq ajratilgan mablag‘ hajmi, berilgan kreditlar yoki o‘qitilganlar soni dasturga sarflangan resursni ko‘rsatadi, uning natijasini emas. Samaradorlikni baholashda asosiy savol shuki: dasturdan foydalangan subyektlar yordam olmaganida ham xuddi shunday natijaga erishgan bo‘larmidi? Shu sababli maqolaning maqsadi — rasmiy statistika va baholash uslubiyoti asosida qo‘llab-quvvatlash dasturlarining samaradorligini o‘lchash uchun amaliy ko‘rsatkichlar tizimini va pilot tartibini asoslash. Tahlilda Milliy statistika qo‘mitasining rasmiy ma’lumotlari, rasmiy axborot manbalari hamda xalqaro baholash yondashuvlaridan foydalanildi; taklif etilgan ko‘rsatkichlar va tartib mualliflik modeli bo‘lib, amaldagi rasmiy natija yoki dastur ishtirokchilari bo‘yicha o‘tkazilgan empirik tajriba sifatida talqin qilinmaydi.

Davlat qo‘llab-quvvatlash dasturlarini baholashda uchta tushunchani farqlash zarur: sarf (ajratilgan mablag‘, berilgan kredit, o‘tkazilgan kurs), natija (dastur ishtirokchisida yangi ish o‘rni, tushum yoki yangi korxona paydo bo‘lishi) va ta’sir (shu natijaning aynan dastur hisobiga yuzaga kelgan qo‘shimcha qismi). Birinchi ikkisini dastur hisobotlaridan olish mumkin, ta’sirni esa faqat taqqoslash orqali aniqlash mumkin.

Xalqaro tajribada kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash siyosatini baholash sodda monitoringdan murakkab taqqoslashgacha bo‘lgan bosqichlarga ajratiladi: boshlang‘ich bosqichlarda dasturdan foydalanganlar soni va ularning fikri qayd etilsa, yuqori bosqichlarda dasturda qatnashmagan o‘xshash korxonalar bilan taqqoslanadi va yordamga tanlab olish ta’siri hisobga olinadi [6; 7]. Baholashda ayniqsa uchta xatar e’tiborga olinadi: o‘z-o‘zidan yuz beradigan natija (subyekt yordamsiz ham kengaygan bo‘lardi), siqib chiqarish (yordam olgan korxonaning o‘sishi yordam olmagan raqibi hisobiga bo‘lgan) va tanlov siljishi (dasturga dastlab eng kuchli subyektlar tushib qolgan).

Shu bois “samaradorlik”ni bitta son sifatida emas, ko‘rsatkichlar zanjiri sifatida baholash maqsadga muvofiq: dastur qamrovi, ishtirokchilar natijasi, nazorat guruhiga nisbatan qo‘shimcha ta’sir va bir so‘m sarfga to‘g‘ri keladigan samara.

Milliy statistika qo‘mitasining ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil yanvar–dekabr oylarida kichik tadbirkorlik subyektlarining YaIMdagi hajmi 923 514,6 milliard so‘mni, ulushi esa 52,2 foizni tashkil etdi. 2026-yil 1-yanvar holatiga faoliyat yuritayotgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni 1 201,6 mingta bo‘lib, har 1 000 aholiga 31,7 tadan to‘g‘ri keldi; 2025-yilda 82,4 mingta yangi kichik korxona va mikrofirma tashkil etildi [4].

Kichik biznesning rolini tarmoqlar kesimida ko‘rish muhim: u qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligida YaIMning 93,1 foizini, qurilishda 75,6 foizini, xizmatlarda 47,2 foizini, sanoatda esa 28,5 foizini yaratdi. Shuningdek, kichik tadbirkorlikning asosiy kapitalga o‘zlashtirilgan investitsiyalardagi ulushi 61,4 foiz, chakana savdo aylanmasidagi ulushi 83,0 foiz, eksportdagi ulushi esa 36,6 foiz bo‘ldi [4].

1-jadval. Kichik tadbirkorlik subyektlarining tanlangan ko‘rsatkichlari dinamikasi, 2021–2025-yillar

Ko‘rsatkich	2021	2023	2025	2025/2021, marta
YaIMdagi hajmi, trln so‘m	455,7	646,8	923,5	2,0
Asosiy kapitalga investitsiya, trln so‘m	109,2	176,6	362,9	3,3
Eksport hajmi, mlrd AQSH dollari	3,3	6,9	12,4	3,8
Import hajmi, mlrd AQSH dollari	11,5	19,5	25,4	2,2

Manba: Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil yanvar–dekabr oylari bo‘yicha press-relizi [4]; 2025/2021 nisbati muallif hisob-kitobi. So‘mdagi hajmlar amaldagi narxlarda berilgan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2021–2025-yillarda kichik tadbirkorlikning YaIMdagi hajmi taxminan 2,0 baravar, investitsiyalari 3,3 baravar, eksporti 3,8 baravar oshgan. Biroq so‘mdagi o‘sish amaldagi narxlarda hisoblangani uchun inflyatsiyani ham o‘z ichiga oladi, shuningdek bunday agregat ko‘rsatkichlar iqtisodiyotning umumiy holatini aks ettiradi, alohida dastur ta’sirini ajratib bermaydi. Shu sababli ularni qo‘llab-quvvatlash dasturlarining natijasi deb talqin qilish mumkin emas. Bundan tashqari, kichik biznesning importi 25,4 milliard dollar bo‘lib, eksportidan (12,4 milliard dollar) taxminan ikki baravar yuqori; bu kichik biznesning tashqi savdo balansi sof import xarakterida ekanini ko‘rsatadi, shuning uchun dastur samaradorligini baholashda eksport va import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni alohida kuzatish maqsadga muvofiq.

Maqsadli ko‘rsatkichlarni solishtirishda ham ehtiyot bo‘lish kerak. 2025-yil uchun kichik va o‘rta biznesning iqtisodiyotdagi ulushini 55 foizga yetkazish vazifasi qo‘yilgan edi [1], rasmiy statistika esa kichik tadbirkorlikning YaIMdagi ulushini 52,2 foiz deb ko‘rsatadi [4]. Ammo birinchisi kichik va o‘rta biznesni, ikkinchisi faqat kichik tadbirkorlikni qamrab olgani uchun bu ikki raqamni bevosita solishtirib, vazifa bajarilgan yoki bajarilmagan deb xulosa qilib bo‘lmaydi. Bu holat ko‘rsatkichning ta’rifi, qamrovi va davri dastur boshlanishidan oldin aniq belgilanishi zarurligini ko‘rsatadi.

Farg‘ona viloyatida 2026-yil 1-yanvar holatiga 93 394 ta kichik tadbirkorlik subyekti faoliyat yuritgan bo‘lib, shundan 41 870 tasi kichik korxona va mikrofirmalar, 51 524 tasi esa yuridik shaxs tashkil etmagan subyektlar (yakka tartibdagi tadbirkorlar, dehqon xo‘jaliklari va boshqalar) edi [4]. Respublika bo‘yicha ham subyektlarning 59,0 foizi yuridik shaxs tashkil etmagan shaklda faoliyat yuritadi (1 201 612 tadan 708 619 tasi). Demak, qo‘llab-quvvatlash dasturlarining ta’siri subyektlarning o‘lchami va huquqiy shakliga qarab alohida baholanishi lozim: yakka tartibdagi tadbirkor uchun daromad yoki yangi ish o‘rni, mikrokorxona uchun esa eksport yoki ish haqi fondi asosiy mezon bo‘lishi mumkin.

Statistik agregatlar dastur natijasini ajratib bermagani sababli, har bir dastur uchun ishtirokchilar darajasida ko‘rsatkichlar yig‘ilishi kerak. Bunga O‘zbekiston–Germaniya moliyaviy hamkorligi doirasidagi kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirish dasturi misol bo‘la oladi: xabarlarga ko‘ra, 26,77 million yevro imtiyozli kredit mablag‘i tijorat banklari orqali 2025–2026-yillarda 1 400 dan ortiq subyektga jami 670 milliard so‘mlik kredit sifatida yetkazilgan [5]. Bu ma’lumot dasturning qamrovini ko‘rsatadi: bir subyektga o‘rtacha 479 million so‘mdan oshmaydigan kredit to‘g‘ri keladi (670 milliard so‘mni 1 400 ga bo‘lish bo‘yicha muallif hisob-kitobi). Biroq ko‘rib chiqilgan ochiq manbalarda ushbu kreditlar hisobiga yaratilgan ish o‘rinlari, tushum o‘sishi yoki subyektlarning faoliyatda qolish ko‘rsatkichlari keltirilmagan, shuning uchun bunday dastur bo‘yicha natija va xarajat nisbatini hisoblab bo‘lmaydi.

Shu bois to‘rt darajali tizim taklif etiladi (2-jadval). Birinchi daraja qamrovni, ikkinchi daraja ishtirokchi natijasini, uchinchi daraja nazorat guruhiga nisbatan qo‘shimcha ta’sirni, to‘rtinchi daraja esa sarf va natija nisbatini o‘lchaydi. Nazorat guruhi sifatida dasturda qatnashmagan, lekin hudud, faoliyat turi, o‘lcham va boshlang‘ich tushumi bo‘yicha o‘xshash subyektlar tanlanadi; qo‘shimcha ta’sir ishtirokchilar va nazorat guruhidagi o‘zgarishlar farqi sifatida hisoblanadi.

2-jadval. Qo‘llab-quvvatlash dasturlari samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari tizimi

Daraja	Ko‘rsatkich	Ma’lumot manbai	Asosiy savol
1. Qamrov	Qatnashgan subyektlar soni, ajratilgan mablag‘, hududiy va tarmoq taqsimoti.	Dastur operatorlari va tijorat banklari hisoboti.	Yordam kimga va qancha yetdi?
2. Natija	6 va 12 oydan keyin faoliyatda qolganlar ulushi, yangi ish o‘rinlari, tushum.	Soliq va statistika ma’lumotlari, subyektlar so‘rovi.	Ishtirokchilar qanday natijaga erishdi?
3. Ta’sir	Ishtirokchilar va nazorat guruhidagi o‘zgarishlar farqi (ish o‘rni, tushum, eksport).	Ishtirokchilar va nazorat guruhi bo‘yicha taqqoslama ma’lumot.	Natijaning qancha qismi dastur hisobiga?
4. Samaradorlik	Bir so‘m sarfga qo‘shimcha ish o‘rni, tushum va soliq to‘lovi.	Byudjet va subsidiya sarfi hisobi, 3-daraja natijalari.	Dastur sarfni oqladimi?

Manba: muallif taklifi; baholash darajalari xalqaro uslubiy yondashuvlarga tayangan [6; 7].

Ma’lumot yig‘ishda soliq va statistika organlaridagi mavjud ma’lumotlardan foydalanish, tadbirkordan qayta-qayta hisobot talab qilmaslik hamda shaxsiy va tijorat ma’lumotlari maxfiyligini ta’minlash zarur. Ko‘rsatkichlarning ta’rifi, davri va hisoblash usuli dastur boshlanishidan oldin belgilanishi, natijalar esa ochiq e’lon qilinishi lozim; aks holda bir hududda “samarali” deb topilgan dastur boshqa hududda boshqacha o‘lchangan bo‘lib qoladi.

Taklif etilayotgan tartibni viloyat darajasida to‘rt bosqichda sinab ko‘rish mumkin. Birinchi bosqichda tanlangan dastur bo‘yicha ishtirokchilar ro‘yxati va boshlang‘ich ko‘rsatkichlar (ish o‘rni, tushum, soliq to‘lovi, faoliyat turi) qayd etiladi. Ikkinchi bosqichda har bir ishtirokchi uchun o‘xshash subyektlardan nazorat guruhi shakllantiriladi; Farg‘onada 2026-yil boshida faoliyat yuritgan 93 394 ta kichik tadbirkorlik subyekti [4] bunday tanlov uchun yetarli baza bo‘lishi mumkin. Uchinchi

bosqichda 6, 12 va 24 oydan keyin natijalar qayta o‘lchanadi. To‘rtinchi bosqichda ishtirokchilar va nazorat guruhi o‘rtasidagi farq hisoblanib, sarflangan mablag‘ bilan taqqoslanadi hamda natijalar mutasaddi idoralar, banklar va tadbirkorlar ishtirokida ochiq muhokama qilinadi.

Baholash natijasiga ko‘ra uch xil qaror mumkin: qo‘shimcha ta’sir aniq bo‘lsa, dastur kengaytiriladi; ta’sir ayrim tarmoq yoki o‘lcham guruhida kuchli bo‘lsa, yordam shu guruhga yo‘naltiriladi; ishtirokchilar va nazorat guruhi o‘rtasida sezilarli farq bo‘lmasa, dastur shartlari qayta ko‘rib chiqiladi. Bunday yondashuv mablag‘ sarfini emas, tadbirkorning real iqtisodiy natijasini baholashga imkon beradi.

Pilot tartibning cheklovlari ham bor: nazorat guruhini mukammal tanlab bo‘lmaydi, ayrim ma’lumotlar (masalan, norasmiy daromad) rasmiy tizimlarda aks etmaydi, 24 oylik kuzatuv esa qisqa muddatli dasturlar uchun uzoq bo‘lishi mumkin. Shu sababli natijalar taxminlar va cheklovlar ko‘rsatilgan holda e’lon qilinishi kerak.

Xulosa

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, kichik tadbirkorlik O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tayanchi: 2025-yilda uning YaIMdagi ulushi 52,2 foiz, asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi 61,4 foiz, eksportdagi ulushi 36,6 foiz bo‘lgan [4]. Ammo bu agregat ko‘rsatkichlar qo‘llab-quvvatlash dasturlarining ta’sirini ajratib bermaydi, maqsadli va statistik ko‘rsatkichlarning qamrovi (kichik va o‘rta biznes hamda kichik tadbirkorlik) har doim ham mos kelmaydi, ko‘rib chiqilgan ochiq manbalarda esa alohida dasturlar bo‘yicha natija ko‘rsatkichlari kam uchraydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. “Prezident: Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash – strategik yo‘limiz”, 19.03.2025. https://president.uz/oz/lists/view/7955 (murojaat sanasi: 09.11.2026).

2. Spot.uz. Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha 2025-yil uchun maqsad va vazifalar (120 trln so‘m resurs), 19.03.2025. https://www.spot.uz/oz/2025/03/19/sme-goals/ (murojaat sanasi: 09.11.2026).
3. Kun.uz. “Tadbirkorlarga davlat ko‘magi kengaytirildi”, 19.08.2026. https://kun.uz/news/2026/08/19/tadbirkorlarga-davlat-komagi-kengaytirildi (murojaat sanasi: 09.11.2026).
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Press-reliz: “O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko‘rsatkichlari”, 2025-yil yanvar–dekabr, 26.01.2026. https://stat.uz/img/news/kb_uz_p60509.pdf (murojaat sanasi: 09.11.2026).
5. UzA. “O‘zbekiston–Germaniya: kichik biznesga yo‘naltirilgan 670 milliard so‘m samarasi”. https://uza.uz/oz/posts/ozbekiston-germaniya-kichik-biznesgayonaltirilgan-670-milliard-som-samarasi_926425 (murojaat sanasi: 09.11.2026).
6. Storey D.J. Six steps to heaven: Evaluating the impact of public policies to support small businesses in developed economies. In: Sexton D., Landström H. (eds.) The Blackwell Handbook of Entrepreneurship. Oxford: Blackwell, 2000.
7. OECD. OECD Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes. Paris: OECD Publishing, 2007.